

મેથોટ્રેક્સેટ

આ પત્રિકાના લક્ષ્યો શું છે?

આ પત્રિકા તમને મેથોટ્રેક્સેટ વિશે વધુ સમજણ મળે તે માટે મદદરૂપ થવા લખવામાં આવી છે. તે તમને જણાવે છે કે મેથોટ્રેક્સેટ શું છે, તે કેવી રીતે કાર્ય કરે છે, ત્વચાની અવસ્થાઓની સારવાર માટે કેવી રીતે તેનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે, અને ક્યાંથી તમે તેના વિશે વધુ જાણી શકશો.

મેથોટ્રેક્સેટ શું છે અને તે કેવી રીતે કાર્ય કરે છે?

મેથોટ્રેક્સેટ એક ઔષધ છે જે શરીરની ઈમ્યુન સિસ્ટમ (પ્રતિરક્ષા તંત્ર) દ્વારા નવા કોષોના ઉત્પાદનને મંદ કરવાનું કાર્ય કરે છે. અગાઉ તેનો ઉપયોગ ઉંચા ડોઝમાં કેન્સરની સારવારમાં થતો હતો, પરંતુ કેન્સરની સારવાર માટે વપરાતા ડોઝ કરતા ઘણા નીચા ડોઝમાં તે ત્વચા અને સાંધાના રોગો માટે અસરકારક સારવાર હોવાનું જાણી શકાયું. મેથોટ્રેક્સેટ સોજામાં ઘટાડો કરી શકે અને આ રીતે ક્રોનિક (લાંબા ગાળાના) રોગોના ઉપચારમાં મદદ કરી શકે. તેનું અન્ય એક કાર્ય તે છે કે તે ઈમ્યુન સિસ્ટમ (શરીરની પોતાની પ્રતિકાર રચના)ની પ્રવૃત્તિમાં ઘટાડો કરે છે, તેથી તેનો હંમેશા સંભાળપૂર્વક ઉપયોગ થાય છે.

ત્વચાની કઈ અવસ્થાઓનો મેથોટ્રેક્સેટથી સારવાર કરવામાં આવે છે?

મેથોટ્રેક્સેટનો સોરાયસિસ, સોરાયટિક આર્થ્રાઈટિસ, અને વિવિધ અન્ય પ્રકારની ત્વચાની સમસ્યાઓના જેમાં આમનો સમાવેશ છે: પેમ્ફિગોઈડ, પેમ્ફિગસ, સારકોયડોસિસ, સ્કલેરોડર્મા, ડર્મટોમાયોસાઈટિસ અને એગ્ઝીમા, તેની સારવાર તરીકે ઉપયોગ કરવામાં આવે છે.

તેની અસર થાય તે પૂર્વે મારે કેટલા સમય સુધી મેથોટ્રેક્સેટ લેવાની આવશ્યકતા રહેશે?

મેથોટ્રેક્સેટ તાત્કાલિક કાર્ય કરતી નથી. તમને કોઈપણ ફાયદા ધ્યાનમાં આવે તે પૂર્વે તે 3-12 અઠવાડિયા લેવાની રહેશે.

હું મેથોટ્રેક્સેટ ક્યારે લઈ શકું?

મેથોટ્રેક્સેટ સામાન્ય રીતે ટીકડી સ્વરૂપે અઠવાડિયામાં એક વખત, એમ પ્રત્યેક અઠવાડિયે એ જ દિવસે લેવાની રહેશે. તે ક્યારેય દરરોજ લેવી જોઈએ નહીં. ટીકડીઓ ખોરાક સાથે લેવાની રહેશે અને તેને આખી ગળવાની રહેશે અને ચાવવી અથવા ભૂકો કરવો નહીં. મેથોટ્રેક્સેટ અઠવાડિયામાં એક વખત ઈન્જેક્શન દ્વારા પણ આપી શકાય - ક્યાં તો સબક્યુટેનિઅસ (ત્વચાની નીચે ઈન્જેક્શન દ્વારા, ડાયબિટીસ માટેના ઈન્સ્યુલિન ઈન્જેક્શનની જેમ), અથવા તો ઈન્ટ્રામસ્ક્યુલર (નિંતબ અથવા જંઘમાં).

2.5 મિગ્રાની ટીકડીઓને સૌથી વધુ ઉપયોગ કરવા માટે ભલામણ કરવામાં આવે છે, કારણ કે આ ડોઝમાં ફેરફાર કરવાની છુટ મળે છે. 10 મિગ્રાની ટીકડીઓ, જે તેના જેવી જ દેખાઈ શકે છે તેની સાથે અદલાબદલી થવી જોઈએ નહીં. કાળજીપૂર્વક ખાતરી કરવી જોઈએ કે તે યોગ્ય સ્ટ્રેથમાં (માત્રા) પ્રિસ્ક્રાઈબ અને ડિસ્પેન્સ(ડોક્ટરની ચિઠ્ઠી પ્રમાણે દવા તૈયાર કરવી) કરવામાં આવે છે. મેથોટ્રેક્સેટ લેતા પૂર્વે હુંમેશા ડોઝ અને સ્ટ્રેથ (માત્રા)ની ચકાસણી કરો.

જો તમે તમારા નિયમિત દિવસે મેથોટ્રેક્સેટ લેવાનું ચૂકી ગયા હો તો, તમે તે પછીના એક અથવા બે દિવસમાં લઈ શકશો; જોકે, જો તમને ત્રણ દિવસ કરતા વધુ મોડું થાય તો, તેને તે અઠવાડિયામાં લેવાની ટાળવી. બન્ને પરિસ્થિતિઓમાં, તમારો આગામી ડોઝ આગામી અઠવાડિયાના સામાન્ય દિવસે લેવો.

મારે ક્યો ડોઝ લેવાનો રહેશે?

તમારા ડોક્ટર તમને ડોઝ વિશે સલાહ આપશે, અને નિયમિત સારવારની શરુઆત કરવાના 1 અઠવાડિયા પૂર્વે તમને ટેસ્ટ (પરીક્ષણ) ડોઝ (સામાન્યરીતે 2.5 થી 5 મિગ્રા) આપશે. ગંભીર સોરાયસિસ માટે, સામાન્ય ડોઝ 10-25 મિગ્રા (અમુક વાર 30 મિગ્રા સુધી) અઠવાડિયામાં એક વખત, મોઢા વાટે લેવાનો હોય છે. આને સારવાર પ્રતિ તમારા પ્રતિભાવ અને આડ-અસરો મુજબ સમાયોજિત કરવામાં આવવો જોઈએ. અમુક દરદીઓને ઈન્જેક્શન દ્વારા મેથોટ્રેક્સેટ આપવામાં આવે છે.

મેથોટ્રેક્સેટની સંભવિત આડ અસરો કઈ છે?

કેટલાક દરદીઓમાં મેથોટ્રેક્સેટને કારણે ઊબકા, અતિસાર, અથવા મોઢામાં ચાંદીઓ થઈ શકે. સોરાયસિસની સારવાર માટે ઉપયોગ કરાતા મેથોટ્રેક્સેટના નીચા ડોઝથી જવલ્લે જ રેશિસ થાય છે અને વાળ ઊતરે છે. મેથોટ્રેક્સેટ લેવાથી

રક્ત કાઉન્ટ પર અસર થઈ શકે (એક અસર તે પણ છે કે ઓછા રક્ત કોષો બને છે) અને તેથી તમને ચેપ લાગવાની સંભાવના વધુ રહી શકે.

તમારે તમારા ડોક્ટરને બતાવવું જોઈએ જો:

- તમને ગળું આળું થાય અથવા કોઈપણ અન્ય ચેપ લાગે તો
- તમને તાવ આવે
- તમને ન સમજાય તેવા ઉઝરડા થાય અથવા રક્તસ્ત્રાવ થાય
- તમને મેથોટ્રેક્સેટની શરૂઆત કર્યા પછી કોઈપણ નવા લક્ષણો વિકસે

અવારનવાર વિટામિન સપ્લિમેન્ટ તરીકે ફોલિક એસિડ લેવાની ભલામણ કરવામાં આવે છે જે આડ-અસરોની અસરમાં ઘટાડો કરી શકે. પ્રણાલી બિન્ન હોઈ શકે, અને તમારા ડોક્ટરની ભલામણોનું અનુસરણ કરવું અગત્યનું છે.

જો તમને અછબડા (ચીકનપોક્સ) ન થયા હોય, પરંતુ કોઈ એવી વ્યક્તિના સંપર્કમાં આવો જેઓને અછબડા અથવા શિંગલ્સ (ખુજલી, દરાજ જેવો રોગ) થયા હોય, અથવા જ્યારે તમે મેથોટ્રેક્સેટ લઈ રહ્યા હો તે દરમિયાન જો તમને અછબડા અથવા શિંગલ્સ વિકસે તો, તાત્કાલિક તમારા ડોક્ટરને બતાવો કારણ કે તમને ખાસ સારવારની આવશ્યકતા પડી શકે.

જો લાંબા સમય સુધી મેથોટ્રેક્સેટ લેવામાં આવે તો, કોઈપણ અન્ય આડ અસરો થઈ શકે?

જવલ્લે જ મેથોટ્રેક્સેટને કારણે હાંફ ચડવાની સાથે ફેફસાંનો સોજો આવી શકે. જો તમને હાંફ ચડે તો, તમારે તાત્કાલિક તમારા ડોક્ટરને બતાવો.

લાંબા-ગાળાના મેથોટ્રેક્સેટના ઉપયોગને કારણે, ખાસ કરીને જો અન્ય પરિબળો જેવા કે દારુનું સેવન કરતા હો તો, લિવર (યકૃત)ના સિરોસિસનું વધુ જોખમ રહી શકે.

હું કેવી રીતે મેથોટ્રેક્સેટ સારવારની આડ અસરો ઉપર દેખરેખ રાખી શકું?

કારણ કે મેથોટ્રેક્સેટ રક્ત કાઉન્ટને અસર કરી શકે, અને અમુકવાર તેને કારણે યકૃતની સમસ્યાઓ થઈ શકે, જ્યારે તમે તે લઈ રહ્યા હો ત્યારે તમારા ડોક્ટર તમારા માટે નિયમિત રક્ત તપાસોની ગોઠવણ કરશે. તમે આ નિયમિત રક્ત તપાસો ન કરાવતા હો તો મેથોટ્રેક્સેટ ન લો. જ્યારે ડોઝમાં ફેરફાર કરવામાં આવે છે ત્યારે તપાસો દર અઠવાડિયે કરવામાં આવે છે, અને જ્યારે ડોઝ સ્થિર હોય છે ત્યારે, ઓછામાં ઓછી દર 2-3 મહિને કરવામાં આવે છે.

ચેપના સંક્રમણો અમુક જોવા કે ગળું આળું થવું, મોઢામાં ચાંદીઓ પડવી, અતિસાર અને સૂર્યપ્રકાશથી સંવેદનશીલતા, મેથોટ્રેક્સેટના વધુ પ્રમાણની નિશાની હોઈ શકે. આ લક્ષણોની તાત્કાલિક જાણ કરવી જોઈએ અને તપાસ કરવી જોઈએ.

આ રક્ત પરીક્ષણોમાં યકૃત પર થતી મેથોટ્રેક્સેટની અસરોની તપાસ કરવામાં આવે છે, અને અમુકવાર (ક્યારેક) આ અસરો ઉપર દેખરેખ રાખવા માટે યકૃતની બાયોપ્સીની આવશ્યકતા રહે છે.

ધ બેડ બાયલોજિકલ ઇન્ટરવેન્શન્સ રજિસ્ટર (બીએડીબીઆઇઆર)

જો તમને તમારા સૌરાયસિસની સારવાર માટે મેથોટ્રેક્સેટ લેવાની ભલામણ કરવામાં આવી હોય તો, તમને નેશનલ બાયલોજિકલ રજિસ્ટરમાં ભાગ લેવા માટે કહેવામાં આવશે. આ રજિસ્ટર સૌરાયસિસ માટેની જુદી જુદી સારવારોની સલામતીની તુલના કરે છે અને તેઓ કેટલી સારી રીતે કાર્ય કરે છે તે જાણે. તે સૌરાયસિસ માટે અમુક નવી સારવારો જેને બાયલોજિકલ સારવારો કહેવામાં આવે છે તેનું અનુશ્રવણ કરવા સુયોજિત હતી. રજિસ્ટર ડોક્ટરોને મધ્યમથી ગંભીર સૌરાયસિસ માટે ઉપલબ્ધ સારવારોનો કેવી રીતે શ્રેષ્ઠ ઉપયોગ કરવો તે વિશે માહિતી આપશે. તમારી માહિતીપૂર્ણ સંમતિ વિના કોઈ માહિતી રજિસ્ટરમાંથી પસાર થશે નહીં.

હું મેથોટ્રેક્સેટ પર હોઉં તે દરમિયાન રસીકરણ કરાવી શકું?

ભલામણ કરવામાં આવે છે કે તમારે કોઈપણ 'જીવંત' રસીઓ જેવી કે પોલિઓ (લકવા), રુબેલા (જર્મન મીઝલ્સ) અને યલો ફિવરની રસીનો ઉપયોગ કરીને ઈમ્યુનાઈઝ્ડ (રોગના ચેપથી મુક્ત થવું) થવું જોઈએ નહીં. 'જીવંત' રસીને બદલે 'નિષ્ક્રિય' પોલિઓ રસી આપવામાં આવશે અને તમે જેઓના નજીકથી સંપર્કમાં રહો છો તેવા લોકોને, જેમ કે તમારા ઘરના સભ્યોને પણ, 'નિષ્ક્રિય' સંસ્કરણ આપવામાં આવશે.

જો તમે મેથોટ્રેક્સેટ પર હો તો, તમારે જેઓને 'જીવંત' પોલિઓની રસી આપવામાં આવી છે, તેવા બાળકોની સાથે રસીકરણ પછી 4-6 અઠવાડિયા માટે સંપર્ક ટાળવો જોઈએ. દર વરસે લેવાતી 'ફ્લુની રસી અને ન્યુમોવેક્સ સલામત છે અને ભલામણ કરવામાં આવે છે (જુઓ પીઆઈએલ વિશે [Immunisations](#)).

શું મેથોટ્રેક્સેટની પ્રજનનક્ષમતા અથવા સગર્ભાવસ્થા પર અસર થાય છે?

મેથોટ્રેક્સેટ પ્રજનનક્ષમતામાં ઘટાડો કરી શકે અને તે ગર્ભસ્થ શિશુને ઈજા પહોંચાડી શકે, તેથી તે સગર્ભાવસ્થા દરમિયાન લેવી નહીં. મેથોટ્રેક્સેટ પર હો ત્યારે, અને મેથોટ્રેક્સેટ બંધ કર્યા પછી, ઓછામાં ઓછા 3 મહિના, અને શક્ય હોય તો 6 મહિના માટે, મહિલાઓ અને પુરુષોએ એમ બન્નેએ ગર્ભનિરોધક સાવચેતીઓ રાખવી જોઈએ.

જો તમે પરિવારનું આયોજન કરતા હો, અથવા મેથોટ્રેક્સેટ પર હો તે દરમિયાન જો તમે સગર્ભા થાઓ તો, તમારે શક્ય તેટલું જલ્દી તમારા ડોક્ટર સાથે ચર્ચા કરવાની રહેશે. જો તમે મેથોટ્રેક્સેટ લઈ રહ્યા હો તો, તમારે સ્તનપાન કરાવવું જોઈએ નહીં.

જ્યારે હું મેથોટ્રેક્સેટ લઈ રહ્યો/રહી હોઉ ત્યારે હું દારુનું સેવન કરી શકું?

દારુ મેથોટ્રેક્સેટ સાથે ક્રિયાપ્રતિક્રિયા કરી શકે. દારુ અને મેથોટ્રેક્સેટ બંને યકૃતને ઈજા કરી શકે, તેથી તે સલાહ આપવામાં આવે છે કે દારુનો વપરાશ અલ્પતમ રાખવો.

મેથોટ્રેક્સેટ પર હોઉ એ જ સમયે શું હું અન્ય દવાઓ લઈ શકું?

અમુક દવાઓ મેથોટ્રેક્સેટ સાથે ક્રિયાપ્રતિક્રિયા કરી શકે, તેથી તમારે કોઈપણ ડોક્ટર જે તમારી સારવાર કરતા હોય તેમને હંમેશા તમે મેથોટ્રેક્સેટ લઈ રહ્યા છો તે જણાવવાનું રહેશે. બિન-સ્ટિરોઈડલ એન્ટિ-ઈન્ફ્લામેટરિ દવાઓ જેવી કે એસ્પિરિન અને આઈબુપ્રોફેનની સાથે ખાસ કાળજી રાખવાની આવશ્યકતા રહે છે. જો તમારા ડોક્ટર તમારા માટે પ્રિસ્ક્રાઈબ કરે તો જ, તમારે એન્ટિ-ઈન્ફ્લામેટરિ ઔષધો લેવાના રહેશે. કોઈ 'ઓવર-ધ-કાઉન્ટર' બનાવટો, તમારા ડોક્ટર, નર્સ અથવા ફાર્માસિસ્ટ સાથે પ્રથમ તેની ચર્ચા કર્યા વિના લેવા નહીં. તમારે ટ્રાઈમિથોપ્રિમ ધરાવતા એન્ટિબાયોટિક્સ લેવાના પણ ટાળવા જોઈએ.

મેથોટ્રેક્સેટ વિશે ક્યાંથી હું વધુ માહિતી મેળવી શકું?

જો તમે મેથોટ્રેક્સેટ વિશે વધુ જાણવા ઈચ્છતા હો, અથવા જો તમે તમારી સારવાર વિશે ચિંતિત હો તો, તમારે તમારા ડોક્ટર અથવા ફાર્માસિસ્ટ સાથે વાતચીત કરવી જોઈએ. આ માહિતી પત્રકમાં મેથોટ્રેક્સેટથી થતી તમામ આડ-અસરોની સૂચિ નથી. સંપૂર્ણ વિગતો માટે, ઔષધ માહિતી પત્રક જુઓ જે તમારા મેથોટ્રેક્સેટના પ્રિસ્ક્રિપ્શન (સૂચિત કરેલ દવાની ચિહ્ન) સાથે મૂકેલ હોય છે.

વિગતવાર માહિતી પત્રિકાઓ માટે વેબ લિંક:

www.dermnetnz.org/treatments/methotrexate.html

આ પત્રિકાનું લક્ષ્ય જે તે વિષય વિશે ચોક્કસ માહિતી પૂરું પાડવાનું છે અને તે બ્રિટિશ અસોસિએશન ઓફ ડર્મેટોલોજિસ્ટ્સના પ્રતિનિધિઓ દ્વારા કરવામાં આવેલ અભિપ્રાયોની સર્વસંમતિ છે: તેની વિગતો, જો કે, અવારનવાર તમને તમારા ડૉક્ટર દ્વારા આપવામાં આવતી સલાહથી જુદા હોઈ શકે.

આ પત્રિકાની (અંગ્રેજીમાં) બ્રિટિશ એસોસિએશન ઓફ ડર્મેટોલોજિસ્ટ્સ' દરદી માહિતી લે રિવ્યુ પેનલ દ્વારા સુવાચ્યતા માટે આકારણી કરવામાં આવેલ છે

બ્રિટિશ અસોસિએશન ઓફ ડર્મેટોલોજિસ્ટ્સની
દરદી માહિતી પત્રિકા
ઉત્પન્ન કરેલ ઓગસ્ટ 2004
અદ્યતન કરેલ એપ્રિલ 2010